

Par juridisko palīdzību
administratīvajā procesā
iestādē un tiesā

[1] Juridiskā palīdzība administratīvajā procesā

Latvijas Republikas Satversmes 92.panta ceturtais teikums paredz ikvienam tiesības uz advokāta palīdzību. Minētās tiesības aizsargā arī Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.pants un Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 47.pants.

Satversmes tiesa ir atzinusi¹, ka tiesības uz advokāta palīdzību saprotamas kā subjektīvās tiesības uz kvalificētas juridiskās palīdzības saņemšanu, proti, personai nolūkā aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā ir tiesības saņemt tai nepieciešamo juridisko palīdzību no personām, kas ir ieguvušas attiecīgās zināšanas un iemaņas. Tiesības uz advokātu Satversmes 92. panta izpratnē, pirmkārt, ietver tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību un, otrkārt, valsts pienākumu šādu palīdzību sniegt personām, kuras pašas nevar to atļauties. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas ieskatā² Konvencijas 6. panta pirmā daļa dažkārt var uzlikt valstij pienākumu nodrošināt juridisko palīdzību gadījumos, kad tā ir nepieciešama, lai varētu efektīvi nodrošināt pieeju tiesai.

Pamatojoties uz Eiropas Padomes 2003.gada 27.janvāra direktīvas 2003/8/EK par to, kā uzlabot tiesu pieejamību pārrobežu strīdos, nosakot kopīgus obligātus noteikumus attiecībā uz juridisko palīdzību šādos strīdos, Latvijā tika izstrādāts un 2005.gada 1.jūnijā stājās spēkā Valsts nodrošinātas juridiskās palīdzības likums (turpmāk – VNJPL).

Laika gaitā VNJPL procesu loks, kuros valsts nodrošina juridisko palīdzību ir paplašinājies (piemēram, kopš 2019.gada 1.janvāra ir iespējama juridiskā palīdzības Satversmes tiesas procesā). Tomēr VNJPL joprojām paredz iespēju saņemt valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības piešķiršanu administratīvajā procesā, vienīgi atsevišķas kategorijas lietās. Proti, atbilstoši VNJPL 15.pantam valsts nodrošina juridisko palīdzību pārsūdzības procedūrās patvēruma piešķiršanas procesa ietvaros, lēmuma par apstrīdēto izbraukšanas rīkojumu vai lēmuma par apstrīdēto lēmumu par piespiedu izraidīšanu pārsūdzēšanas ietvaros un bāriņtiesas lēmuma par bērna tiesību un tiesisko interešu aizsardzību pārsūdzēšanas ietvaros.

Administratīvā procesa likuma (turpmāk – APL) 18.panta ceturtnā daļa redakcija, kas stājās spēkā 2004.gada 1.februārī, paredzēja, ka administratīvajās lietās, kas adresātam ir sarežģītas, pēc iestādes vai tiesas lēmuma, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, tās pārstāvim izmaksā atlīdzību no valsts

¹ Satversmes tiesas 2003.gada 27.jūlija spriedums lietā Nr.2003-04-01 5.p.

² Piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1979.gada 9.oktobra spriedums lietā *Airly v. Ireland*

budžeta. Tomēr minēto grozījumu anotācijā nav informācijas par to, kas būtu par pamatu iestādei vai tiesai administratīvo lietu atzīt par sarežģītu.

2017.gada 2.februārī tika pieņemti grozījumi Administratīvā procesa likuma 18.pantā (Administratīvā procesa izdevumi un valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība). Saskaņā ar minētajiem grozījumiem, kopš 2017.gada 1.marta spēkā ir APL 18.panta ceturtais daļa redakcijā, kas paredz, ja iestādē izskatāmā administratīvā lieta ir sarežģīta, iestāde pēc fiziskās personas lūguma, ievērojot šīs personas mantisko stāvokli, lemj par atlīdzību tās pārstāvim. Savukārt APL 18.panta piektā daļa, kuras redakcija paredz, ka valsts nodrošināto juridisko palīdzību, ievērojot lietas sarežģītību un fiziskās personas mantisko stāvokli, pēc personas lūguma piešķir, pamatojoties uz tiesas (tiesneša) lēmumu, pēc pieteikuma saņemšanas tiesā līdz galīgā tiesas nolēmuma spēkā stāšanās brīdim.

Minēto grozījumu anotācijā³ norādīts, ka tiek ieviests regulējums, kurš paredzēs, ka valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība pēc fiziskās personas lūguma tiks piešķirta uz tiesneša vai tiesas lēmuma pamata pēc pieteikuma saņemšanas tiesā līdz galīgā tiesas nolēmuma spēkā stāšanās brīdim. Tiesnesis, saņemot pieteikumu, kurā ietverts lūgums par valsts nodrošināto juridisko palīdzību, varēs pieņemt lēmumu par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības piešķiršanu.

Juridiskās palīdzības sniedzēju pēc tiesneša (tiesas) lēmuma saņemšanas norīkos Juridiskās palīdzības administrācija. Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības piešķiršanai likumprojekts paredz divus kumulatīvus kritērijus - fiziskās personas mantiskais stāvoklis un lietas sarežģītība.

“Lietas sarežģītība” vērtējama katrā konkrētajā gadījumā, ievērojot personas individuālās īpašības (piemēram, vecums, izglītība, darba vieta u. tml.) kopsakarā ar konkrētās lietas būtību un apstākļiem. Arī „personas mantiskais stāvoklis” ir vērtējams jēdziens un katrā konkrētajā gadījumā piepildāms ar saturu. Maznodrošinātas personas statusa piešķiršana nav vienīgais un izšķirošais kritērijs, lai atzītu, ka personas mantiskais stāvoklis ir atbilstošs valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības piešķiršanai.

Pamatojoties uz APL 18.panta ceturto daļu tika izdoti Ministru kabineta 2017.gada 27.jūlija noteikumi Nr.363 “Noteikumi par atlīdzības apmēru un tās piešķiršanas un izmaksas kārtību fiziskas personas pārstāvim administratīvajā lietā iestādē” (turpmāk – Noteikumi Nr.363). Minēto noteikumu 2.punkts paredz, ka atlīdzību par pienākumu veikšanu administratīvajā lietā iestāde var piešķirt pārstāvim sarežģītā administratīvajā lietā, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, ja pārstāvis atbilst valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniedzējam noteiktajiem kritērijiem un fiziskās personas pārstāvība šādā lietā ir noformēta atbilstoši APL 38.panta pirmajai daļai.

³ <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/CAC6F3B2CFBBCF10C2257FB50026E9F7?OpenDocument>

Noteikumu Nr.363 anotācijā⁴ norādīts, ka netiek definēti konkrēti administratīvās lietas sarežģītības kritēriji, jo tie *veidosies no fiziskās personas un iestādes viedokļu kopuma*. Kā galvenais no apsvērumiem, kāpēc lietu uzskatīt par sarežģītu, būtu apstākļi, ka lietā ir attiecīgajai lietu kategorijai netipiski apstākļi, kas varētu izpausties kā liels lietas dalībnieku skaits ar pretējām interesēm lietā, acīmredzami nesamērīgs pamattiesību aizskārums, pamatots strīds par piemērojamās tiesību normas interpretāciju, u.c. šādi sarežģīti apstākļi.

Personas mantiskais stāvoklis ir *iestādē vērtējams jēdziens* un katrā konkrētajā gadījumā papildāms ar saturu. Lai fiziskās personas pārstāvim varētu piešķirt valsts noteikto atlīdzību, iestādei atbilstoši fiziskas personas iesniegtajiem dokumentiem jāveic lietas sarežģītības, fiziskas personas mantiskā stāvokļa un fiziskās personas pārstāvja atbilstības noteiktajam kvalifikācijas kritērijam pārbaude.

2017.gada 2.februārī pieņemtie grozījumi APL ir cieši saistīti ar pamattiesību nodrošināšanu personai administratīvajā procesā. Tomēr, saskaņā ar Juridiskās palīdzības administrācijas mājaslapā pieejamo informāciju, 2018.gadā un 2019.gada janvārī administratīvo tiesu lēmumi par valsts nodrošinātas juridiskās palīdzības piešķiršanu sarežģītās administratīvās lietās šajā iestādē netika saņemti.

[2] Institūciju un administratīvo tiesu aptauja

No cilvēktiesību viedokļa ir būtiski, lai persona būtu ne vien informēta par Satversmes 92.pantā garantētajām tiesībām saņemt juridisko palīdzību, bet arī varētu efektīvi realizēt minētās pamattiesības. Ņemot vērā minēto, lai vispusīgi izvērtētu valsts nodrošinātas juridiskās palīdzības pieejamību administratīvajā procesā iestādē un administratīvajā tiesā, tiesībsargs 2019.gada 1.martā vērsās pie lielākajām pašvaldībām⁵ (Daugavpils, Jelgavas, Jēkabpils, Jūrmalas, Liepājas, Rēzeknes, Rīgas, Ventspils un Valmieras) un iestādēm (Ieslodzījumu vietu pārvalde, Valsts ieņēmumu dienests, Valsts Sociālās apdrošināšanas aģentūrā), kā arī administratīvajā tiesā (Administratīvā apgabaltiesa un Administratīvā rajona tiesa (Rīgas, Jelgavas, Liepājas, Valmieras, Rēzeknes tiesu nams)).

Ievērojot APL 18.panta ceturtajā un piektajā daļā paredzētas atšķirības, iestādēm un tiesām tika uzdoti pēc būtības līdzīga rakstura jautājumi, t.i.,

1. Vai institūcija ir lēmusi par atlīdzības izmaksu personas pārstāvim?
2. Vai institūcijā pastāv kritēriji pēc kuriem tiek vērtēts personas mantiskais stāvoklis un lietas sarežģītība šāda veida lietās?
3. Vai personas ir informētas par iespējām lūgt atlīdzību par pārstāvja palīdzību administratīvajā procesā iestādē?

⁴ <https://likumi.lv/ta/id/291876-noteikumi-par-atlidzibas-apmeru-un-tas-pieskirsanas-un-izmaksas-kartibu-fiziskas-personas-parstavim-administrativaja-lieta-iestade>

⁵ Pielikums Nr.1

4. Vai pastāv šķēršļi, kas traucē personām realizēt minētās iespējas, bet institūcijai - nodrošināt šīs tiesības?

[2.1] Tiesas (2019)

Apkopojot tiesu sniegto informāciju⁶, par laika posma no 2017.gada 1.marta līdz 2019.gada 1.aprīlim, redzams, ka četras tiesas nav lēmušas vai arī nav apmierinājušas personas lūgumu par atlīdzības piešķiršanu personas pārstāvim. Vienā no tiesām tika saņemti 17 šāda veida lūgumi. Tomēr 14 no tiem tika saņemti no piecām ieslodzījumā esošajām personām. Savukārt apgabaltiesa informēja, ka personas ir lūgušas atlīdzināt zaudējumus par juridisko palīdzību, bet atlīdzība pārstāvim, APL 18.panta piektās daļas kartībā, prasīta nav.

Saskaņā ar sniegto informāciju, tiesas ir noraidījušas visus lūgumus par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības piešķiršanu administratīvajā procesa tiesā. Četras tiesas šādu rīcību pamato ar dažādiem Augstākās tiesas nolēmumiem, objektīvās izmeklēšanas principu, un atziņu, ka par lietas sarežģītību lemj tiesa. Divas no tiesām norādīja, ka nepastāvot vienoti kritēriji vai normatīvais regulējums lietas sarežģītības noteikšanai. Tāpat tiesas ieskatā personas (sevišķi ieslodzījumā esošās) ir informētas par savām tiesībām un viņām nav šķēršļu saņemt juridisko palīdzību administratīvajā procesā vai samaksu par pārstāvja palīdzību. Četras tiesas norādīja, ka stabila tiesu prakse un objektīvās izmeklēšanas princips, ir iemesls atteikumam piešķirt juridisko palīdzību administratīvajā procesa tiesā vai atlīdzinājuma piešķiršanai pārstāvim.

[2.2] Institūcijas (2019)

Apkopojot institūciju sniegto informāciju⁷, tika konstatēts, ka atbildes sniegušas 11 no 12 aptaujātajām iestādēm. Visos 11 gadījumos iestādes norādīja, ka nav lēmušas par atlīdzības izmaksu. Savukārt 10 gadījumos tika norādīts, ka šāda veida lūgumi iestādēs netika saņemti.

Attiecībā uz personas mantiskā stāvokļa un lietas sarežģītības vērtējumu, iestādes informēja, ka iekšējie kritēriji nav izstrādāti. Tāpat iestādes norādīja, ka vadās no tiesu prakses atziņām, lietas sarežģītības vērtējums esot tiesas prerogatīva. Turklāt pašvaldība ir tiesīga sniegt materiālo palīdzību, sociālā pakalpojuma veidā.

Par kritērijiem, kurus iestāde ņemtu vērā, lemjot par personas mantisko stāvokli un lietas, tika uzskaitīti ne vien APL grozījuma anotācijā norādītie, bet arī personas ienākumu līmenis, statuss, invaliditāte, apgādājamie (skaits), maksātspējas procesa esamība, lietas dalībnieku skaits, pamattiesību aizskārums, strīds par normas interpretāciju. Tāpat iestādes norādīja, ka

⁶ Pielikums Nr.2

⁷ Pielikums Nr.3

izskatāmās administratīvās lietas un lēmumi tajās ir tipveida un neuzskata tās par sarežģītām.

Daļā par informētību sešas no iestādēm norādīja, ka darbinieki sniedz konsultācijas, kurās informē par personas iespējām administratīvajā procesā. Viena no iestādēm informēja, ka ikvienā no lēmumiem ir informācija par administratīvā akta apstrīdēšanas kārtību un iespējām. Tāpat tika norādīts, ka ieslodzītās personas ir labi informētas par savām tiesībām. Savukārt cita iestāde norādīja, ka pēc likuma publicēšanas neviens nevar aizbildināties ar tā nezināšanu.

Iestāžu ieskatā personām nepastāvot šķēršļi realizēt iespējas un saņemt atlīdzību par pārstāvja palīdzību. Trijos gadījumos iestādes norādīja uz neskaidrību ar minētā jautājuma finansēšanas avotu un materiālo slogu. Vienā no atbildēm tika norādīts, ka sociālā dienesta klientiem juridiskā palīdzība būtu noderīga visās lietās (ne tikai sarežģītās). Tāpat vienā no atbildēm tika norādīts uz vadlīniju nepieciešamību pašvaldībām par vienlīdzības principu un labas pārvaldības principa ievērošanu.

[3] Atkārtota aptauja

2020.gada janvārī, lai izvērtētu tendences juridiskās palīdzības saņemšanai administratīvajā procesā, tiesībsargs atkārtoti vērsās iepriekš minētajās valsts un pašvaldības iestādēs, kā arī administratīvo rajona tiesu namos un administratīvajā apgabaltiesā, lūdzot informēt:

1. Vai 2019. – 2020.gadā ir lemts par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības piešķiršanu, APL 18.panta ceturtās un piektās daļas kārtībā?
2. Vai lietas dalībnieki (privātpersonas) tiek informēti par minētajām iespējām?

[3.1] Tiesas (2020)

Četras no tiesām nenorādīja⁸, konkrētu gadījumu skaitu, kad personas būtu lūgušas piešķirt juridisko palīdzību administratīvajā procesā tiesā. Viena no tiesām atkārtoti nosūtīja iepriekš (2019.gadā) tiesībsargam sniegto atbildi. Savukārt Jelgavas tiesu nams un apgabaltiesa informēja attiecīgi par 3 un 13 lūgumiem piešķirt juridisko palīdzību. Tomēr visas tiesas norādīja, ka šāda veida lūgumi apmierināti netika, jo netika konstatēti kvalificējošie kritēriji, t.i., lietas neesot bijušas sarežģītas vai nebija nepieciešamības pēc padziļinātas izpētēs.

Jautājumā par personu informēšanu, tiesas norādīja, ka lietas dalībniekus par minētajām tiesībām un iespējām atsevišķi neinformē. Tomēr tiesās esot izvietota informācijas par Juridiskās palīdzības administrācijas sniegtajiem pakalpojumiem. Turklāt tiesas administratīvajā procesā sniedzot norādījumus un ievērojot labas pārvaldības principu.

⁸ Pielikums Nr.4

[3.2] Institūcijas (2020)

Atkārtoti apzinot situāciju iestādēs, tika saņemtas atbildes no 11 (12) institūcijām. Deviņas institūcijas norādīja, ka nav lēmušas par atlīdzinājuma piešķiršanu pārstāvim administratīvajā procesā iestādē. Sešos gadījumos institūcijas precizē, ka nav saņēmušas šāda satura personu iesniegumus. Viena no institūcijām norādīja, ka šāda veida informāciju neapkopo, bet personu iesniegumiem par iestādes faktiskās rīcības apstrīdēšanu un prasījumiem par nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanu, ir bijuši pievienoti rēķini par advokāta pakalpojumiem. Tāpat viena iestāde norādīja, ka rīkotos atbilstoši APL 18.panta ceturtajā daļā un Noteikumu Nr.363 paredzētajai kārtībai.

Jautājumā par informēšanu, astoņas iestādes norādīja, ka atsevišķi neinformē par APL 18.panta ceturtajā daļā minētajām tiesībām. Viena no institūcijām vērsa uzmanību, ka šāda veida darbība (informācijas sniegšana) nav likuma "Par pašvaldībām" noteiktā pašvaldības funkcija. Tāpat institūcijas norādīja, uz iestādēs personai pieejamo bezmaksas darbinieka (jurista) konsultāciju vai palīdzību, interneta un informatīvo kiosku pieejamību.

[4] Personas iespējas saņemt juridisko palīdzību iestādē un tiesā, ņemot vērā APL 18.panta ceturtajā un piektajā daļā definēto kārtību, ir atšķirīgas un nav vērtējamas vienkopos.

Vērtējot APL 18.panta ceturtajā daļā noteiktās personas iespējas saņemt iestādē atlīdzību pārstāvim, kurš sniedz tai juridisku palīdzību, ir pozitīvi vērtējama informācijas pieejamība un konsultācijas iespējas iestādēs. Tomēr ir jāņem vērā, ka iestādes un personas intereses var atšķirties. Turklāt viedokļi par izskatāmā jautājuma sarežģītību visdrīzāk iestādei un personai būs diametrāli pretēji. Vienlaikus no iestāžu sniegtajām atbildēm secināms, ka APL 18.panta ceturtajā daļā noteiktās personas iespējas saņemt atlīdzību par pārstāvja palīdzību, visbiežāk pēc būtības tiek saistītas ar APL 92.pantā definētās tiesībām uz zaudējumu atlīdzinājumu. Tomēr APL 18.panta ceturtais daļas mērķis ir nevis noteikt zaudējumu atlīdzību, bet gan personas tiesības lūgt no valsts budžeta līdzekļiem segt viņa izdevumus pārstāvim, t.i., nodrošināt Satversmes 92.panta pirmajā teikumā garantētās tiesības.

Augstākā tiesa ir atzinusi⁹, ka zaudējumu atlīdzinājuma pieprasīšanas procesuālā kārtība ir jāpārzina jebkuram praktizējošam juristam, kurš nodarbojas ar juridiskās palīdzības sniegšanu administratīvajās lietās. Tomēr ne katrs prasības iesniedzējs iestādē vai tiesā ir jurists. Attiecīgi *būtu pārsteidzīgi sagaidīt, ka ikviens iesniedzējs ne vien zinās atšķirību starp zaudējumu atlīdzinājumu un tiesībām saņemt atlīdzību par pārstāvja palīdzību administratīvā procesa laikā iestādē*. Turklāt tiesības saņemt atlīdzinājumu par pārstāvja sniegto juridisko

⁹ Senāta Administratīvo lietu departamenta 2019.gada 22.februārā spriedums lietā SKA-161/2019

palīdzību administratīvajā procesā iestādē nevar būt saistītas ar iestādes gala nolēmumu attiecīgajā lietvedībā.

Skatot jautājumu par juridiskās palīdzības pieejamību administratīvajā procesā tiesā, APL 18.panta piektās daļas kontekstā, jāņem vērā, ka *tiesības uz juridisko palīdzību ir personai*, kura vēršas tiesā. Vienlaikus lieta, kura tiesnesim kā augstākās raudzes juristam nav sarežģīta, tādā var būt personai, kura apstrīd iestādes lēmumu. Attiecīgi ikvienam lēmumam, kurš personai liedz minētās pamattiesības ir jābūt vispusīgi izvērtām un pamatotām.

Kā vienu no iemesliem, kurš ir par pamatu viedoklim, ka konkrētā lieta nav sarežģīta, tiesa norāda uz stabilu tiesu praksi un Augstākās tiesas judikatūru. Tomēr Augstākā tiesa ir pieņēmusi nolēmumus, kuri maina līdzšinējo tiesu praksi. Lai tiesu prakse kādā jautājumā varētu tikt mainīta, personai, kura vēršas tiesā ir jāspēj juridiski korekti argumentēt iepriekš pastāvošās prakses kļūdainību vai neattiecināmību uz konkrēto gadījumu. Attiecīgi, ja personai nav juridiskas zināšanas un iespēja saņemt juridisko palīdzību nepietiekamā ienākumu līmeņa dēļ, bet pastāv tiesu prakse attiecīgajā jautājumā, pieteicējam pastāv vienīgi teorētiska iespēja norādīt uz iespējamam juridiskām niansēm un atšķirībām, kas varētu kļūt par iemeslu tiesu prakses maiņai. Proti, informācijas neesamība/trūkums kļūst iemeslu, kura dēļ pieteicējam faktiski tiek liegtas Satversmes 92.panta ceturtajā teikumā garantētās tiesības administratīvajā procesā iestādē vai tiesā.

Objektīvās izmeklēšanas princips neprasa tiesai vākt pierādījumus par labu kādai no pusēm, proti, tiesai nav apzināti jāmeklē gadījums, kurā salīdzināmos faktiskajos apstākļos iestāde apmierinājusi privātpersonas lūgumu.¹⁰ Attiecīgi nemazinot objektīvās izmeklēšanas principa nozīmi, tomēr tas nevar aizstāt personas tiesības uz kvalificētu juridisku palīdzību administratīvajā procesā tiesā.

Izstrādājot grozījumus APL, 18.panta ceturtajā un piektajā daļā paredzot personas iespējas saņemt juridisko palīdzību administratīvajā procesā iestādē un tiesā, to anotācijā tika norādīts¹¹, ka *nav iespējams un nepieciešams definēt konkrētus sarežģītības kritērijus* valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības piešķiršanai. Noteikumu Nr.363 anotācijā norādīts, ka galvenais no apsvērumiem, kāpēc lietu uzskatīt par sarežģītu, *būtu apstākļi, ka lietā ir attiecīgajai lietu kategorijai netipiski apstākļi*, kas varētu izpausties kā liels lietas dalībnieku skaits ar pretējām interesēm lietā, acīmredzami nesamērīgs pamattiesību aizskārums, pamatots strīds par piemērojamās tiesību normas interpretāciju, u.c. šādi sarežģīti

¹⁰ Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017.gada 3.novembra rīcības sēdes lēmums lietā SKA-206/2017

¹¹

<http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/CAC6F3B2CFBBCF10C2257FB50026E9F7?OpenDocument>

apstākļi. Tādejādi likumdevēja noteiktie juridiskās palīdzības saņemšanas kritēriji ir noteikti ļoti vispārīgi pieļaujot iestādei un tiesai plašu rīcības brīvību.

Neviena no apzinātajām institūcijām nav izstrādājusi iekšējos kritērijus, kurus piemērojot persona varētu saņemt atlīdzinājumu par pārstāja palīdzību administratīvajā procesā iestādē. Arī tiesas norāda uz kritēriju kumulatīvo efekta nepieciešamību valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības saņemšanai administratīvā procesā tiesā. Ņemot vērā iepriekš minēto, kā arī apstākli, ka neviena no iestādēm vai tiesām nav lēmusi par labu personai (piešķirot atlīdzību pārstāvim vai juridisko palīdzību administratīvajā procesā tiesā) secināms, ka vispārīgi definētie kritēriji un izveidojusies prakse, faktiski liedz personai realizēt APL 18.panta ceturtajā un piektajā daļā definētas tiesības un iespējas. Turklāt apstāklis, ka ne iestādes, ne tiesa tieši neinformē personas par minētajām iespējām saņemt pārstāvēja vai juridisko palīdzību administratīvajā procesā viennozīmīgi nevar sekmēt minēto personu tiesību realizāciju. Līdz ar to būtu apsverama iespēja APL nostiprināt iestādes un tiesas pienākumu informēt par administratīvā procesa dalībniekus par APL 18.panta ceturtajā un piektajā daļā paredzētajām iespējām.

[5] Kopsavilkums:

1. Pozitīvi vērtējama informācijas pieejamība un konsultācijas iespējas iestādēs un tiesās.
2. Iestādes un personas intereses var atšķirties, kā arī viedokļi par lietas sarežģītību visdrīzāk būs diametrāli pretēji.
3. APL 18.panta ceturtais daļas mērķis ir nevis noteikt zaudējumu atlīdzību, bet gan personas tiesības lūgt no valsts budžeta līdzekļiem segt viņa izdevumus pārstāvim, t.i., nodrošināt Satversmes 92.panta pirmajā un ceturtajā, nevis trešajā teikumā garantētās tiesības.
4. Tiesības saņemt atlīdzinājumu par pārstāvja sniegto juridisko palīdzību administratīvajā procesā iestādē nevar būt saistītas ar iestādes gala nolēmumu attiecīgajā lietvedībā.
5. Lieta, kura tiesnesim kā augstākās raudzes juristam nav sarežģīta, tādā var būt personai, kura apstrīd iestādes lēmumu.
6. Ikvienam lēmumam, kurš personai liedz tiesības uz juridisko palīdzību ir jābūt vispusīgi izvērtām un pamatotam.
7. Lai tiesu prakse kādā jautājumā varētu tikt mainīta, personai, kura vēršas tiesā ir jāspēj juridiski korekti argumentēt iepriekš pastāvošās prakses kļūdainību vai neattiecināmību uz konkrēto gadījumu. Ja personai nav juridiskas zināšanas un iespēja saņemt juridisko palīdzību nepietiekamā ienākumu līmeņa dēļ, bet pastāv tiesu prakse attiecīgajā jautājumā, pieteicējam pastāv vienīgi teorētiska iespēja norādīt uz iespējamam juridiskām niansēm un atšķirībām, kas varētu kļūt par iemeslu tiesu prakses maiņai.

8. Objektīvās izmeklēšanas princips nevar aizstāt personas tiesības uz kvalificētu juridisku palīdzību administratīvajā procesā tiesā.
9. Likumdevēja noteiktie juridiskās palīdzības saņemšanas kritēriji ir noteikti ļoti vispārīgi pieļaujot iestādei un tiesai plašu rīcības brīvību. Savukārt iekšējie kritēriji nav izstrādāti nevienā no apzinātajām institūcijām un tiesām.
10. Vispārīgi definētie kritēriji un izveidojusies prakse, faktiski liedz personai realizēt APL 18.panta ceturtajā un piektajā daļā definētas tiesības un iespējas. Turklāt apstākļi, ka ne iestādes, ne tiesa tieši neinformē personas par minētajām iespējām saņemt pārstāvja vai juridisko palīdzību administratīvajā procesā viennozīmīgi nevar sekmēt minēto personu tiesību realizāciju.

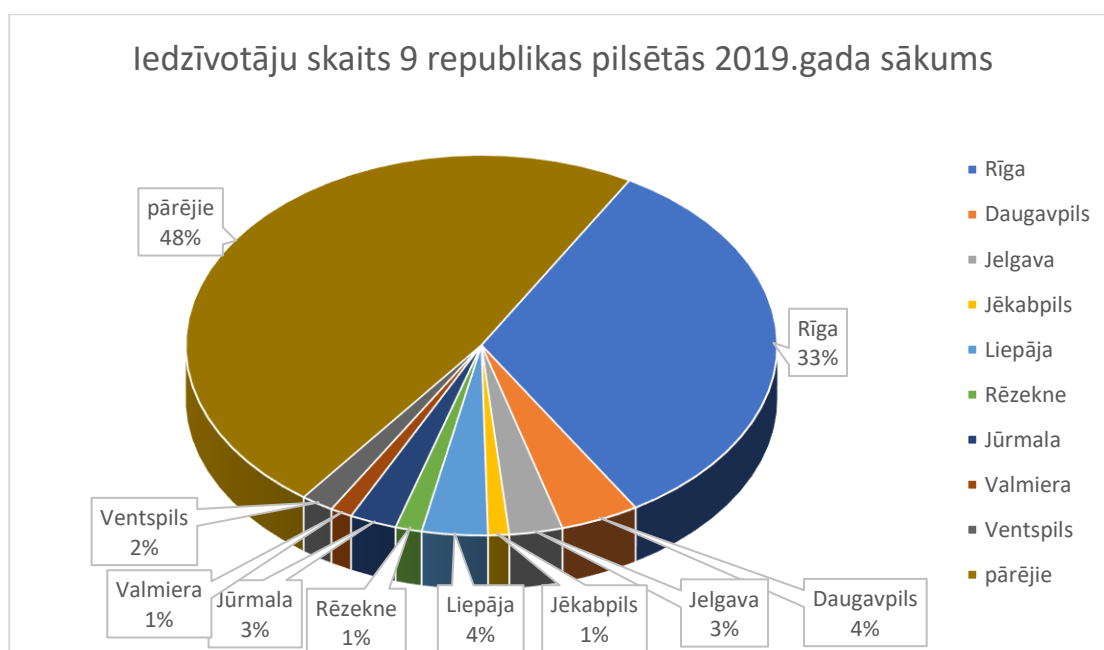
[6] Priekšlikumi

Satversmes 92.pantā garantētās pamattiesības uz juridisko palīdzību nedrīkst būt vienīgi deklaratīvas. Līdz ar to arī valsts apņemšanās sniegt juridisku atbalstu un palīdzību noteiktām personu grupām nevar aprobežoties vienīgi ar šādu tiesību deklarēšanu APL 18.panta ceturtajā un piektajā daļā. Līdz ar to būtu jāveic mērķtiecīgi pasākumi, lai informētu personas un sabiedrību kopumā par APL 18.pantā paredzētajām tiesībām un iespējām tās īstenot. Vienlaikus būtu striktāk jādefinē kritēriji, kuriem izpildoties persona var pretendēt uz valsts juridisku atbalstu un palīdzību administratīvajā procesā iestādē un tiesā. Ņemot vērā objektīvās grūtības formulēt kritērijus, kas noteiktu lietas sarežģītību, diskutablu nepieciešamību pēc juridiskās palīdzības administratīvajā procesā ikvienai personai, kā arī izdevumu slogu valstij un sabiedrībai kopumā nodrošinot juridisko palīdzību vai atlīdzību par to, katrā administratīvajā procesā iestādē, būtu apsverama iespēja juridiskās palīdzības piešķiršanai administratīvajā procesā noteikt līdzīgus kritērijus kā tie noteikti Valsts nodrošinātas juridiskās palīdzības likumā. Proti, personām ar maziem ienākumiem visbiežāk ir zemāks izglītības līmenis, kas var radīt grūtības izprast administratīvajā procesa būtību un saturu, kā arī šķērslis realizēt APL piedāvātās tiesības un iespējas. Turklāt būtu pārsteidzīgi uzskatīt, ka ikvienai materiālās grūtībās nonākušai personai būs uzsākta administratīvā lietvedība un tajā radīsies nepieciešamība pēc juridiskās palīdzības. Tāpat būtu lietderīgi informēt minētās personas par APL 18.pantā paredzētajām tiesībām uzsākt vai veicot administratīvo procesu iestādē vai tiesā.

Pielikums Nr.1

Iedzīvotāju skaits republikas pilsētās,
novadu pilsētās un novados 2019.gada sākums¹²

LATVIJA	1 919 968
Rīga	632 614
Daugavpils	82 604
Jelgava	55 972
Jēkabpils	22 076
Jūrmala	49 325
Liepāja	68 945
Rēzekne	27 820
Valmiera	23 125
Ventspils	34 377

¹² <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaitis/galvenie-raditaji/iedzivotaju-skaitis-republikas-pilsetas>

Pielikums Nr.2

Tiesas 2019

	Vai institūcija ir lēmusi	Vai institūcijā pastāv kritēriji	Vai personas ir informētas	Vai pastāv šķēršļi,
Valmieras tiesu nams	Nav lemts	Izziņas, ienākumi, maznodrošinātā statuss, vai tiesa pārbauda vai vajag jur. zināšanas, pierādījumu pārbaudi	ir	nav
Rēzeknes tiesu nams	Nav apmierināts	Analoģiski atbrīvošanai no valsts nodevas Maz. status SKA 887/2013 + atbrīvošana SKA 1099/2015 <i>Vienotu kritēriju nav</i>	Ir, jo saņem šādus lūgumus	nav
Liepājas tiesu nams	<i>Nav lemts</i>	Divi kumulatīvi kritēriji – sarežģīta nevar pilnvērtīgi aizstāvēt. <i>Kritēriji vērtēšanai NA netiek regulēts</i> (individuāli vērtē komunālos, mantisko stāvokli, statuss), tiesu prakse, objektīvā izmeklēšana	ir	Nav – <i>apliecina personu lūgumi</i>
Rīgas tiesu nams	Nav apmierināts	AT SKA 714/2017 sarežģīta un nav spējīga pilnvērtīgi aizstāvēt savas tiesības. Parasti skata līdzībā ar atbrīvošanu no valsts nodevas samaksas, nav sarežģīta jo ir plaša judikatūra (SKA-843/2018)	Visbiežāk izsaka ieslodzītie, kuriem ir ierobežota piekļuve informācijai, var izdarīt secinājumu, ka parējām grupām tā ir pieejama	Objektīvā izmeklēšana, arī bez specialajam zināšanām nav šķēršļi
Jelgavas tiesu nams	17 lūgumi/visi noraidīti/lietas nebija sarežģītas (14 iesniegumi no 5 ieslodzītajiem)	AT SKA 1268/2018 – tiesai jākonstatē, ka mantiskais stāvoklis apgrūtina iespēju maksāt un lieta ir sarežģīta/objektīvās izmeklēšanas princips	Ieslodzītie zinot	nav
Apgabaltiesa	Atlīdzināt zaudējumus par jur. pal. (11), par atlīdzību pārstāvim APL 18.5. nav prasīts	Par VNJP lēmusi 37, vienmēr noraidīts. Kritēriji - AT SKA-1564/2017 sarežģītības novērtēšana ir tiesas prerogātīva SKA – 155/2011 + objektīvā izmeklēšana Nekonstatējot netipiskus lieta nevar tikt uzskatīta par sarežģītu	Ir liels skaits lūgumu par palīdzības piešķiršanu un zaudējumu atlīdzināšanu	nav

Pielikums N. 3 Iestādes 2019

	ir lēmumi par atlīdzības izmaksu	pastāv kritēriji	ir informētas par iespējām	šķēršļi
Daugavpils pilsētas dome	Nav lūgts	MK 27.06.2017. Nr.363 noteikumi par atlīdzības apmēru Netipiski apstākļi, liels pretējo dalībnieku skaits, strīds par tiesību normu interpretāciju. Iestādē nav izstrādāti.	Iestāžu juristi sniedz konsultācijas, info par VNJP	Šķēršļu neesot. Soc dienesta klienti norādīja, ka VNJP administratīvās lietās vajadzētu visās lietās (ne tikai sarežģītās)
Jelgavas pilsētas dome	Nav lēmumi	Nav izstrādājusi jo nebija vajadzības. Pašvaldība ir tiesīga sniegt materiālo palīdzību, soc. pakalpojuma veidā	Katrā lēmumā ir info par apstrīdēšanas iespējām	Nav info par finišēšanas avotu uzliekot šo pienākumu pašvaldībai
Jēkabpils pilsētas dome	nav	Nav izstrādājusi kritērijus	Nav ziņu	Nav ziņu
Jūrmalas pilsētas dome				
Liepājas pilsētas dome	Nav lūgts, neviena lieta nav atzīta par sarežģītu	Kritēriji nav izstrādāti	Iestādes juristu konsultē arī par kompetencē neietilpstošiem jautājumiem	Pašvaldībām nepieciešamas vadlīnijas vienlīdzības principa un labas pārvaldības principa ievērošanai
Rēzeknes pilsētas dome	Nav vērsušās	Nav noteikti kritēriji. Atsaucas uz APL anotācija noteikto	Uzskata ka nav informētas	Pašvaldībai šķēršļu nav
Rīgas pilsētas dome	Nav saņemti	Mantiskais stāvoklis, lietas apstākļi, analogija no APL grozījumu anotācijas	Iestādēs info tiek sniegta	Institūcijas neskaidrība par līdzekļu esamību un izcelsmes avoti
Ventspils pilsētas dome	Nav prasījuši	Personas -Ienākumi, statuss, invaliditāte, apgādājāmie (skaits), maksātspējas procesa esamība. Sarežģītība – dalībnieku skaits, pamattiesību aizskārums, strīds par normas interpretāciju	Telefoni, e-pasti esot	Atvērta saziņai, nav šķēršļu
Valmieras pilsētas dome	Nav lūgts/ nav lemts	Nav izstrādājusi kritērijus	Nav pētīts /nav info	Nav zināmi
Ieslodzījuma vietu pārvalde	Apstrīdot lūdz zaudējumu atlīdzību, nav precīzu datu vai lēmumi par atlīdzību AP (vidēji 5000 iesniegumu gadā)	Vadās no tiesu prakses atziņām, lietas sarežģītības vērtējums esot tiesas prerogatīva. AP iestādē neesot nepieciešama jur. pal.	Ieslodzītie labi informēti par savām tiesībām	Struktūrvienības neliek šķēršļus
Valsts ieņēmumu dienests	Nav lūgts / nav pieņemti lēmumi par izmaksu	Individuālās īpašības (vecums, izglītība, nodarbošanās) kopsakarā ar konkrētās leitas apstākļiem. lietas	Pēc likuma publiskošanas neviens nevar aizbildināties	Nav konstatēti, jo nav lūgta. Pirmsšķietami nav

		sarežģītības kritērijus neesot iespējams definēt	ar tā nezināšanu	
Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra	Nav saņemti	Iestādē izskatāmas lietas nav sarežģītas, lēmumi tipveida, objektīvā izmeklēšana. Iestādei nav kritēriju	Var būt informētas	Nepastāv šķēršļi, visas lietas specifiskas un nav iespējams bez personas iesaistīšanās Iestādēm materiālais slogs

Pielikums Nr.4 Tiesas 2020

	Vai 2019. – 2020.gadā ir	Vai jūsu tiesa informē lietas dalībniekus
Valmieras tiesu nams	Vienu reizi prasīja, bet tiesas ieskatā nebija nepieciešama padziļināta juridiskā izpēte	Atsevišķi neinformē, objekt. Izmekl. princips neprasa.
Rēzeknes tiesu nams	Vairāki, bet netika apmierināti (viens un tā pati atbilde 2019. - 2020)	Esot informēti
Liepājas tiesu nams	Nav lēmumi, nav konstatēti abi kritēriji	Tiesa neinformē, bet personu lūgumi norāda, ka zinot
Rīgas tiesu nams	Ir izteikti, nav apmierināti, nav abi kritēriji	Uz stenda ir info par JPA, visbiežāk prasa ieslodzītie. Objekt. Izm princips mazina nepieciešamību pēc JP APL
Jelgavas tiesu nams	3 lūgumi, atteikti, jo lieta nebija sarežģīta	Tiesa neinformē
Apgabaltiesa	13 reizes prasīja visās noraidīja, nebija sarežģītas	Tiesas ieskatā esot informēti, ja vēl ko vajag tiesa dodot norādījumus

Pielikums Nr.5 Iestādes 2020

	Vai 2019. – 2020.gadā ir lēmumi par atlīdzības izmaksu personas pārstāvim?	Vai veic darbības vai pasākumus, lai informētu
Daugavpils pilsētas dome	Nav saņemts	Bezmaksas jur. konsultācijas, un stendi info par JPA, atsevišķi neinformē
Jelgavas pilsētas dome	Nav saņemti	Nav pienākums, darbinieki bez maksas informē par iespējām
Jēkabpils pilsētas dome	Nav vērsušās	Speciālas darbības neveic
Jūrmalas pilsētas dome	Nav lemts	Netiek veiktas informatīvas darbības, jo APL ir OIP
Liepājas pilsētas dome		
Rēzeknes pilsētas dome	Nav vērsušās	Neveic informatīvas darbības
Rīgas pilsētas dome	Nav lēmušas	Neveic atsevišķas darbības. Ir konsultanti
Ventspils pilsētas dome	Nav lemts	Nav akcentējusi
Valmieras pilsētas dome	Nav saņemti, ja kas MK 363	Ir internetā, papildus darbības nav veiktas
Ieslodzījuma vietu pārvalde	Neapkopo, bet ir bijuši gadījumi, kad pievieno advokātu rēķinus	Ieslodzītie labi informēti, ir informatīvie kioski

Valsts ieņēmumu dienests	Nav lēmumi	Nav veiktas darbības lai informētu
Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra	Nav saņemti	Neveic informēšanas pasākumus